

**UČEŠĆE DECE U IZVEŠTAVANJU PO
FAKULTATIVNIM PROTOKOLIMA UZ KONVENCIJU
O PRAVIMA DETETA**

Beograd, 2009

UVOD

U septembru 2009. godine osnovana je **Dečja koalicija za učešće u izveštavanju po Fakultativnim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta**. U radu Dečje koalicije učestvovali su: članovi kluba DX (grupa dece i mladih koja aktivno deluje u okviru Centra za prava deteta – Beograd), deca iz beogradskih osnovnih škola koja su uključena u projekat "Stvarnost i naše mesto u njoj", deca obuhvaćena programima VelikiMali, Centra za integraciju mladih, Kancelarije za mlade opštine Palilula i Centra za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Zvečanskoj.

Za članove Dečje koalicije organizovan je **seminar 11-12. septembra**, na kom smo upoznati sa temama obuhvaćenim Fakultativnim protokolima. Tokom oktobra 2009. godine obavili smo **istraživanje** u okviru kojeg smo realizovali **šest fokus grupa** sa svojim vršnjacima.

U fokus grupama je učestvovalo ukupno **53 dece** i mladih između 12 i 18 godina, od čega 20 dečaka i 33 devojčice.

Putem fokus grupa smo želeli da dobijemo **mišljenja i stavove dece o obuhvaćenim temama**, i da steknemo **uvid u stepen njihove informisanosti o temama**, ali i da dođemo do informacija o tome **kome bi se obratili ako bi se osetili ugroženo**.

Fokus grupe su zajednički vodili koordinator Aleksandar Gubaš i po dvoje dece iz Dečje koalicije u svakoj fokus grupi. Članovi dečje koalicije su za fokus grupe pripremili listu pitanja, koja su ispitanicima postavljena, sa mogućnošću digresija u vidu dodatnih objašnjenja i primera. U slučaju da neki korišćeni pojmovi nisu bili poznati deci koju smo ispitali, pružili smo im osnovna objašnjenja suštine tih pojmova, kako bi ove fokus grupe imale i edukativni karakter.

Ceo tok fokus grupa snimao se na diktafon, kako bi na taj način bile sačuvane beleške o njihovom toku. Snimanju razgovora se pristupilo po prethodno dobijenoj saglasnosti svih učesnika fokus grupe, kao i njihovih nastavnika ili vaspitača.

Osim istraživanja stavova dece kroz fokus grupe u okviru ovog istraživanja obavili smo i analizu uključenosti dece i mladih u razne Fejsbuk grupe. Ideja je bila da se ispita prisutnost grupa koje zagovaraju mržnju prema bilo kojoj posebnoj grupaciji (drugom narodu, drugom polu, homoseksualcima, pripadnicima drugih religija itd), da li je pristup ovakvim grupama ograničen, koji vid aktivnosti je najzastupljeniji, a na uzorku jedne tipične omladinske fejsbuk grupe analizirali smo članstvo dece u gore navedenim grupama. Na bazi kvantitativnih podataka do kojih smo došli, koordinator Dečje koalicije izvršio je analizu materijala koji se mogu pronaći na "zidovima" fejsbuk grupa koje zagovaraju mržnju prema nekim grupacijama, diskriminaciju i nasilje.

Rezultati dobijeni ovim istraživanjem su sastavni deo Alternativnih izveštaja po Opcionim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta.

NAJVAŽNIJI ZAKLJUČCI ISTRAŽIVANJA

1) Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji

- Naši vršnjaci su **prilično upoznati sa pojmom "trgovina ljudima"**, s tim što im je prva asocijacija najčešće trgovina organima. Najviše informacija o trgovini ljudima imala su deca iz Svrtišta i sa Palilule, a najmanje deca iz osnovnih škola. (*"kradu ljude i prodaju njihove organe ili ih koriste kao robove", "rasprodaja unutrašnjih organa", "ljudi dolaze u kolima sa crnim staklima i uzimaju decu sa ulice pa ih tretiraju kao životinje, i onda ih prodaju ljudima koji isto imaju neke loše namere", "možda ih prodaju nekome ko nema decu"*)
- Naši vršnjaci su takođe **informisani i o načinima na koje neko može da postane žrtva trgovine ljudima**, s tim što tu najčešće pominju otmicu od strane nepoznatih osoba. (*"ljudi dolaze u kolima sa crnim staklima i uzimaju decu sa ulice pa ih tretiraju kao životinje", "stanu kola pa te pitaju gde se neka ulica nalazi, pa te pitaju da li možeš sa njima da im pokažeš gde je to"*). Takođe, kao neke od načina navodili su i lažne oglase za posao, kao i ucene od strane poznatih osoba (*"to se dešava mladim i glupim ljudima, naivnim, i onima koji su u nekim finansijskim problemima, ili je njihova porodica nešto uradila pa kidnapuju dete da bi namirili dug", "čitao sam da je najkritičnije kod oglasa za posao ako piše da nije potreban strani jezik, a radi se u inostranstvu", "to isto može preko interneta da ti se desi, kad ti se neko predstavi da je mlađi nego što jeste, pa te uzme za roba"*). Pojam vrbovanje je bio nepoznat velikoj većini naših vršnjaka. Tek nakon objašnjenja od strane voditelja fokus grupe, pokazalo se da im je suština ovog pojma ipak koliko-toliko poznata, ali se pokazalo da se sa ovim izrazom uglavnom dosad nisu sretali (izuzetak su deca sa Palilule). Nakon navođenja objašnjenja ovog izraza i prepoznavanja njegovog značenja, deca su uglavnom navodila kao primere lažne oglase za posao, primamljivanje raznim obećanim nagradama i sl.
- **Pojam "eksploatacija dece" često poistovećuju s pojmom "trgovina ljudima"**. Većina dece nije umela da kaže definiciju (često je kao sinonim za eksploataciju navođena prodaja, ili čak otmica), ali su nakon objašnjenja odmah to povezivali sa prethodnim primerima. Od raznih vrsta eksploatacije, i ovde su najčešće navodili trgovinu organima, a zatim navođenje na prostituciju, korišćenje dece za prošnjju. (*"ja mislim da je to premeštanje nečeg na neko drugo mesto, npr. prebacivanje robova", "eksploatacija? pa sama reč kaže, to je trgovina ljudima", "to je obično kad mali Romi prose"*)
- Na pitanje od koga su sve čuli o opasnostima od eksploatacije dece, sva deca, bez obzira na to u kojoj su fokus grupi bila, **na prvom mestu navodili su medije kao izvor informacija o ovim opasnostima**. Tek zatim su navođeni roditelji i vršnjaci, a na poslednjem mestu je škola, kao institucija koju su ispitanici uglavnom ocenjivali kao slabo aktivnu po tom pitanju. Zanimljivo je da su deca sa Palilule i iz doma u Zvečanskoj naveli i razne nevladine organizacije koje su za njih organizovale radionice upoznavanja sa ovim problemom. (*"u školi ne pričamo o tako ozbiljnim stvarima, ni sa nastavnicima ni ovako kad bi mi sad na odmoru uzeli da pričamo o, šta ja znam, eksploataciji", "čuo sam da ima neka internet strana na kojoj je lista tih sumnjivih oglasa i brojeva telefona", "odemo na Gugl pa vidimo da li je ta firma ili agencija neka poznata"*)

- Naši vršnjaci uglavnom **znaju šta je pedofilija**. (*"to je kad odrasli seksualno zlostavlja manju decu", "bilo je nedavno na vestima onaj sveštenik što je vršio pedofiliju nad nekom decom", "jednom je u busu pored mene seo neki čovek i počeo da mi priča o nekim igricama da dođem kod njega da igram, i tražio mi broj telefona"*)
Ako bi ih uznemiravao neki pedofil, **najpre bi se požalili roditeljima**, a računali bi i na akciju policije, dok je nekoliko njih navelo i druge odrasle osobe (članove porodice, vaspitače u domu). Škola je navedena kao najmanje pouzdana u smislu traženja pomoći u takvim slučajevima. (*"prvo roditeljima pa policiji, a ako bi me neko u'vatio na ulici, onda odmah policiji", "u školi mi kad se obratimo, onda oni kao preduzimaju nešto, a ustvari se ništa ne dešava", "kad smo rekli razrednoj, ona kaže ma nije to ništa, bilo pa prošlo"*)
- **Deca znaju šta je dečja pornografija**. Slično kao i kod pedofilije, ni sa ovim izrazom uglavnom nije bilo većih problema u prepoznavanju. Razlike su se pojavile jedino u tome da li su deca pod tim podrazumevala samo video snimke i filmove, ili i fotografije. (*"to je snimanje nekih seksualnih odnosa", "teranje na neželjene seksualne odnose, pa te onda neko snima", "neko stavi kameru u WC, pa onda pusti snimke na internet", "pornografija je kad neko ne želi da se slika", "kad se vidi nečija privatnost pa se to objavi"*)
Takođe, smatraju da je deci lako dostupna, ali i da **sama deca učestvuju u pravljenju i razmeni ovakvog materijala**, zahvaljujući modernim tehnologijama. Što se tiče dostupnosti ovih proizvoda na kioscima, tu nismo dobili jasan odgovor od dece, jer se ispostavilo da većina njih nije obraćala pažnju na situaciju na kioscima. Međutim, svugde smo dobili primere uključenosti same dece u proizvodnju pornografskih snimaka. U svakoj fokus grupi su nam pričali o tome kako se njihovi vršnjaci snimaju međusobno mobilnim telefonima, dobrovoljno ili pod raznim vrstama prinude, pa onda šire te snimke najčešće preko interneta ili bluetooth-a, pri čemu ima i onih koji sami distribuiraju sopstvene snimke i obnažene fotografije. (*"neke dve devojčice su maltretirale treću i snimale je, ali su bile toliko glupe da stave taj snimak na Youtube pa su ih sve otkrili", "slikaju se same sa drugaricama pa puštaju preko bluetooth-a u školi", "ma meni je kul da snimaju sami sebe, ali šta ima to da dele okolo?"*)
- Što se tiče TV programa, pokazalo se da se **ni deca ni odrasli uopšte ne pridržavaju starosnih ograničenja za praćenje TV sadržaja**. U svim fokus grupama dobijen je jednoglasan odgovor da ta starosna ograničenja niko ne poštuje: niti se deca osvrću na njih, niti odrasli kontrolišu da li deca gledaju sadržaje obeležene kao neprikladne za njihov uzrast. Deca će mnogo pre koristiti neke druge izvore informacija prilikom procenjivanja da li je neki film za njih ili nije. (*"oni kol'ko puta preteruju za neki film, a u njemu nema ništa da kažem opasno", "ma stoput su gledali roditelji tako nešto zajedno sa mnom", "ja potražim u novinama ili na internetu nešto o tom filmu ako mi se gleda", "meni je strašan onaj kviz Trenutak istine, pola toga su krivična dela i bolesti neke, ali to nisam videla da ima ograničenje za godine"*)
- Šta mislite o agencijama za manekene i fotomodele? Da li biste se vi prijavili na audiciju u nekoj takvoj agenciji?
Budući da smo ovo pitanje postavljali posle bloka pitanja o eksploataciji, deca su u startu prepoznavala u tome opasnost od trgovine ljudima, pa su se negativno izjašnjavala. Međutim, kad smo pitanje preformulisali tako da zamisle situaciju u kojoj se radi o proverenim agencijama, stav je bio znatno pozitivniji, mada i dalje većina dece nije bila zainteresovana za to. Izuzetak je par devojčica iz osnovnih škola, od kojih je jedna imala pozitivna iskustva sa školom za manekene. (*"ako nisu registrovani, onda mora da bude nešto sumnjivo", "možda se ne bih baš sad prijavila, ali možda za koju godinu", "trebalo je da idem na takmičenje za Miss Mala princeza, ali su mi tada mama i tata išli na odmor, pa sam ja otišla s njima"*)

"neki vlasnici teraju svoje manekenke da ne jedu da bi izgledale mršave, samo neku salaticu da pojedu")

- Šta mislite, da li postoji iskorišćavanje dece u sportu? Ako da, ko to radi i šta vi mislite o tome?
Na ovo pitanje mnoga deca nisu znala šta da kažu, i poneko bi eventualno pomenuo trgovinu mladim fudbalerima, mada to nisu doživljavali kao iskorišćavanje ako bi taj igrač dobio pare za obavljeni transfer.
Međutim, dobili smo i dva vrlo zanimljiva primera iskorišćavanja dece u sportu na druge načine. Čuli smo primer fudbalskog kluba u kome mlade igrače "kupuju" poklonjenim patikama i oslobođanjem od plaćanja članarine, s tim što zauzvrat imaju obavezu da igraju za klub kad god se to od njih traži, bez obzira na školske obaveze i zdravstveno stanje. U jednoj drugoj grupi naveli su nam primer ragbi kluba, gde se deca i mladi stimulišu na pojačanu proteinsku ishranu (proteinske bombe - čokoladice i sl.), a navodno i na korišćenje steroida, kako bi stekli fizičke preduslove za postizanje sportskih uspeha za svoj klub. (*"trener poznaje roditelja, i onda taj roditelj daje više para, samo da bi njegov sin igrao", "neke devojčice teraju na naporene treninge gimnastike da bi klub dobio neke trofeje, njima daju i neke hormone da ne bi rasle", "ja treniram odbojku tri godine i meni je super, nije mi uopšte naporno, ali ako bi to postalo neko preterivanje, ja to ne bih htela"*)
- Šta mislite, da li postoji iskorišćavanje dece talentovane za razne umetnosti (muzika i sl.)? Ako da, ko to radi i šta vi mislite o tome?
Ovde su deca imala još manje informacija nego o iskorišćavanju u sportu, ali i ovde smo dobili primer iz jedne osnovne škole, gde su nam spomenuli jednu muzički talentovanu drugaricu koja se žalila kako je njena nastavnica violine tera na dugotrajne i iscrpljujuće vežbe, turneje i takmičenja. (*"pošalju ih na takmičenje i onda svi hvale tog nastavnika jao kako je on dobar, vidi kako je dobro podučavao ovo dete", "znam jednog druga kog je nastavnica ucenjivala sa uspehom u školi da ide na takmičenja iz recitovanja"*)
- Veoma su **podeljena mišljenja oko toga da li je internet dobar način za upoznavanje ljudi**. Neka deca tvrde da je internet loš, zbog otuđenosti i nemogućnosti da budemo sigurni u identitet sagovornika, dok ga drugi brane, zbog mogućnosti da proširimo krug poznanstava sa nekim zanimljivim ljudima za koje inače ne bismo znali da postoje. Oko ovog pitanja su se pokazale i neke uzrasne razlike: mlađa deca (iz osnovne škole) među svojim prijateljima na Fejsbuku uglavnom imaju osobe koje znaju i uživo, dok su srednjoškolci otvoreniji za nova poznanstva. (*"imam dosta ljudi iz škole i iz ulice sa kojima se ekstra družim na fejsu, šaljem si srca ovo-ono, a kad se sretnemo na ulici, ni ne pozdravimo se", "pitaš ga preko fejsa nešto iskreno da ti kaže, a on može da napiše bilo šta, a ti kad ga vidiš uživo, ti po licu možeš da vidiš šta zaista misli", "nema samo preko fejsbuka, može i preko igrica danas, npr. counterstrike", "dvoje se dogovaralo preko fejsbuka da se u isto vreme ubiju", "to je koliko popularno, toliko i opasno"*)
- Deca s kojom smo razgovarali **imaju iskustva sa raznim oblicima uznemiravanja preko interneta**, i od strane starijih i od strane svojih vršnjaka, kao i od strane oba pola. (*"bio je neki iz medicinske škole koji je dosađivao mojoj sestri, pa ga je onda ona izbrisala preko prijatelja i to je prestalo", "meni je jedno vreme neki lik iz Kragujevca spopadao svakidan, pisao mi je e slatka si, mogli bi da se upoznamo, a ja si mislim neka, hvala, mogu da upoznam nekog na svakom ćošku, baš mi sad trebaš ti iz Kragujevca", "meni je odmah bilo sumnjivo što ima samo jednu sliku na Fejsbuku, odmah sam znala da to sigurno nije njegova"*)

slika"). **Zabrinjavajuće je što se niko od dece nije izjasnio da bi takvu osobu prijavio/la.** Najčešće navođeno obrazloženje je da od toga ne bi bilo nikakvog efekta, da bi odrasli kojima bi se požalili verovatno bili nezainteresovani i da ih ne bi ozbiljno shvatili. (*"samo bi takvog sklonili iz prijatelja", "pisali bi na fejsbuk da mu se blokira profil", "šta ima ja da brinem za druge, neka se svako čuva sam", "ako mnogo maltretira, možda bih ga i prijavila nekom, doduše ne znam baš kome, ali ako ne maltretira mnogo, samo bih ga izbrisala iz prijatelja"*)

- **Deca imaju veliku rezervu prema upoznavanju uživo** s nekim koga znaju samo preko interneta. Na prvi sastanak bi išli samo u nečijoj pratnji i ako je na nekom prometnom mestu. (*"ja bih odmah pomislio da je neki pedofil ako kaže da voli istu muziku kao ja i da voli sve isto kao ja, ja ne verujem u takvu slučajnost", "tebi slike sa profila sve govore, može se sa slika videti da li je neko stvaran ili nije"*)
- Sva deca su rekla da svoje lične podatke nikad ne odaju nepoznatim osobama na internetu, ali bilo je onih koji su pominjali iskustva sa "hakovanim" profilom na Fejsbuku, kada neko na prevaru sazna password, najčešće tako što namami vlasnika da ga sam ukuca ili koristi isti kompjuter posle nekog ko se nije izlogovao. Dobili smo i primere lažnih profila, kad neko napravi profil za nekog drugog, koristeći njegove/njene slike koje poseduje i podatke koje zna, pa onda uznemirava njegove/njene prijatelje. (*"kad igram counterstrike npr. s nekim iz Nemačke, vidim da oni daju svoje mejlove, msn, šta ja znam, a ja to ne radim, ja samo svoj nadimak kažem", "kad mi kaže e aj mi daj tvoj broj mobilnog da ti pošaljem nešto smešno - ma beži bre", "jednom mom drugu su provalili u fejsbuk i stavili su mu u status ja sam peder", "ja imam jedan program i kad kažem drugu ajde uloguj se kod mene, ja ću mu onda preko tog programa skinuti šifru, ali to može samo na mom kompjuteru"*)

2) Fakultativni protokol o deci u oružanim sukobima

U vezi sa ovim Protokolom interesovalo nas je kakav odnos imaju naši vršnjaci prema vojsci i prema nekim organizovanim grupama koje koriste nasilje.

- Kad smo naše vršnjake pitali za odnos prema raznim navijačkim grupama, pokazalo se da najveći broj dece s kojom smo razgovarali u potpunosti stavlja znak jednakosti između navijača i huligana. Poneko je spomenuo i nenasilne navijače kojima je zaista do sporta i vole svoj klub, ali takvi se uglavnom doživljavaju kao oni koji sede kod kuće ispred TV-a, a ne na stadionu. Stadioni su viđeni kao okupljališta huligana, koji tu uopšte ne dolaze zbog sporta, već zbog prilike za tuču. Tipični navijači nose boje svog kluba, najčešće navijački šal, okupljaju se u velikim grupama na dan utakmica i traže kavgu s protivničkim navijačima i slučajnim prolaznicima, ili se izivljavaju na imovini: tuđim kolima, semaforima, kioscima. (*"huligani su oni koji ne uživaju u tom sportskom duhu, nego idu da nanesu neku štetu", "kad zvižde na druge himne, to je isto neko huliganstvo", "kako on može da unese baklju ako stoji policajac na ulazu, to je nemoguće ako ne stoje klubovi iza njih", "agresivni su, previše se protive međusobno, smeta im da bilo ko drugačije misli", "svi ti navijači su na nekim drogama", "ide ulicom, nosi šal, peva navijačke pesme, skače po autobusu posle utakmice"*)
- Smatraju da se **u navijačke grupe ulazi dokazivanjem vođi grupe** u pogledu agresivnosti i sklonosti kriminalnim radnjama. (*"moraš da budeš pozvan, da znaš te ljude, da se dokažeš, samo tako možeš da uđeš", "taj vođa grupe vidi da je neko budala i da ima čuke za razne stvari što mu on naredi, i onda ga primi"*). Loša strana navijačkih grupa a koju su svi naveli je nasilje, a dobra strana koju neki ispitanici vide je zajedništvo kao i osećaj podrške koji pružaju voljenom timu. (*"igračima se podiže adrenalin kad vide da ti pevaš i navijaš za njih, a ne kad vide da lomiš stolice"*)
- Na pitanje šta misle o akciji "Pravda za ***"¹ Gotovo niko ne podržava ono što je *** uradio (izuzetak je jedna devojčica koja smatra da je policajac u civilu provocirao i dobio što je zaslužio), ali isto tako većina misli da mu je određena neadekvatna visina kazne: ili da mu treba smanjiti kaznu, ili da treba povećati kaznu za neka druga krivična dela (npr. silovanje, gaženje dece u saobraćaju itd.), koja se kažnjavaju manjom kaznom nego ono što je *** uradio. (*"ja ga ipak razumem, bio je tinejdžer, to su najgore godine, ludilo, ponese te društvo, situacija", "realno, to nije bio policajac, on je bio u klasičnom odelu i on je počeo da se bije s njima", " on nije trebao da mu nabije baklju u usta, ali on je reagovao samo branilački, ko zna šta mu je ovaj sve pričao", "kažu da on uopšte nije bio nasilan kao dete, jednostavno ponela ga je ta atmosfera na utakmici, i desilo se"*)
- Zanimljivo je da naši vršnjaci **veoma malo znaju o organizacijama kao što su Obraz i Nacionalni stroj**. Za njih su najčešće čuli tek u poslednje vreme u vezi sa organizacijom Povorke ponosa, i uglavnom **smatraju da su to organizacije čiji je glavni cilj borba protiv homoseksualnosti**. (*"Obraz, samo ime kaže - oni su za to da obraz Srbije ostane čist od raznih perverzija", "ima među njima nekih dobrih koji stvarno žele da bude bolje Srbiji, ali ima i nekih koji su bukvalno huligani", "oni se zalažu protiv tih neprirodnih stvari, ali ima dosta njih koji koriste to da bi napravili neki kaos"*)

¹ Jedan navijač je tokom incidenta na utakmici bakljom teško povredio policajca, zbog čega je u prvom stepenu osuđen na kaznu od 10 godina zatvora.

Zbog nedostatka informacija, većina dece s kojom smo razgovarali nije imala jasan stav o tome da li bi ovakve grupe trebalo zabraniti. Nekoliko dece se izjasnilo za zabranu ovih grupa zbog nasilničkog ponašanja, pretnji nasiljem i naruživanja fasada grafitima. Međutim, o ideologiji ovih grupa kao razlogu za eventualnu zabranu niko, osim grupe sa Palilule, nije znao šta da kaže. Takođe, svi su izrazili nevericu u efikasnost mera zabrane. (*"nema ništa od toga, kako će da ih zabrane, ako zabrane Nacionalni stroj, oni će sutra da se nazovu, šta ja znam, Narodni stroj", "ako ih ukinu da postoje stvarno, oni će otići na internet", "ako zabrane navijače, ko će onda da ide na utakmice, a klubovima treba da neko ide na utakmice zbog novca"*)

- Pokazalo se da naši vršnjaci **prihvataju pozive u razne grupe na Fejsbuku bez neke ozbiljnije provere**, samo pročitaju naziv grupe i vide od koga im je stigao poziv. Imajući to na umu, uradili smo istraživanje među mladima iz jednog beogradskog naselja. Za one koji žive u tom naselju postoji lokalna Fejsbuk grupa, i uz pomoć administratora te grupe uradili smo malu analizu profila 250 dece i mladih do 18 godina koji su učlanjeni u tu grupu.
 - Tako smo došli do podatka da je **44% dece i mladih iz tog naselja učlanjeno u razne grupe koje pozivaju na mržnju, diskriminaciju i nasilje**.
 - U pitanju su najčešće grupe koje šire nacionalnu i versku netrpeljivost, ili pozivaju na nasilje prema homoseksualcima i policiji.
 - Ipak, treba imati na umu da većina dece i mladih prilazi vrlo površno učlanjivanju u Fejsbuk grupe, tako da brojka koju smo dobili svakako ne znači da je 44% dece i mladih spremno na nasilje prema drugačijima.
- Što se tiče mogućnosti za civilno služenje vojske i prigovor savesti, **naši vršnjaci ne znaju mnogo o tome**. Velika većina dece odobrava postojanje te mogućnosti, mada ispitani dečaci uglavnom nisu zainteresovani da je iskoriste, ali se slažu da je u redu pružiti tu mogućnost onima koji ne žele oružje. Osim toga, civilno služenje vojske neki vide i kao mogućnost da se bez velikih troškova urade neki društveno korisni poslovi. Zanimljivo je da su u svim fokus grupama potpuno podržali ideju o profesionalizaciji vojske. (*"postoje ljudi koji se lože na vojsku i pucanje, i molim lepo, neka se oni onda zaposle tako, realno treba nam neko takav za odbranu zemlje", "ne može država da bude bez te vojne sile, to mora da postoji, a onda je najbolje da to budu oni koji to stvarno žele"*)
Kao najznačajnije koristi od redovnog služenja vojske, ispitanici su navodili priliku za sazrevanje, osamostaljivanje ("čeličenje") i sticanje znanja i veština, kao i priliku da nauče da barataju oružjem za slučaj da u nekoj situaciji stvarno zatreba da brane domovinu ili goli život (*"bolje da zna da rukuje s puškom ako izbije neki rat, nego tu da samo stoji"*)
- Na kraju, treba reći da **većina dece s kojom smo razgovarali ima otpor i nelagodu prema nošenju oružja**, mada su neki (uglavnom dečaci, ali i poneka devojčica) izjavili da bi voleli da imaju oružje u kući, za "ne daj Bože". Jedan dečak je izjavio i da bi voleo da nosi nož sa sobom, "ako mu zatreba". Ipak, među decom dominira nelagoda u vezi sa držanjem oružja u rukama. (*"pa ja bih mogla da ponese neko oružje, ali ako bih se našla u nekoj situaciji, ja ne bih znala kako da ga upotrebim, oduzela bi se", "meni deda kaže da bi trebao da nosim oružje nekad kad idem pored nekih likova, ali ja se plašim jer ima tako nekih situacija kad čovek nesvesno reaguje"*)